

NÉMETH ANDRÁS OLIVÉR

Makrogazdaság-politika és növekedés

Absztrakt

A dolgozat röviden áttekinti, hogy az elméleti és empirikus irodalom alapján milyen kapcsolat van a főbb makrogazdasági tényezők (infláció, költségvetési egyenleg) és a gazdasági növekedés között. Ezt követően rátérünk a kelet-közép-európai tapasztalatokra, megvizsgáljuk, hogy a térségben mennyire érvényesülnek az általánosabb eredmények.

1. Bevezetés

A kelet-közép-európai országok sok tekintetben hasonlítanak egymáshoz és hasonló kihívásokkal is kerültek szembe az elmúlt két évtizedben, de némileg eltérő fejlődési utakat jártak, illetve járnak be. A balti államok – bár jóval alacsonyabb jövedelmi szintről indultak – a gazdasági válság kirobbanásáig gyakorlatilag utolérték, részben meg is előzték a visegrádi országokat. Románia és Bulgária – az Európai Unió két legszegényebb tagállama – is eltérő növekedési teljesítményre volt képes a tranzíciós válságot követően: Románia gyorsabban fejlődött, noha még mindig hatalmas a lemaradása a többi uniós országhoz képest.

Az alábbiakban azt vizsgáljuk meg nagy vonalakban, hogy a makrogazdaság-politikának milyen szerepe lehet az eltérő pályákban, eltérő teljesítményekben. Ehhez először áttekintjük a növekedésemélet, majd konkrétan a gazdaságpolitika és növekedés kapcsolatának irodalmát. Ezt követően az Eurostat adatait felhasználva megnézzük, hogy a vizsgált országcsoportban mennyire figyelhetők meg az elméleti, illetve empirikus megfigyelésekből származó összefüggések. Bár a használt ábrák és leírások alapvetően illusztrációk és nem tekinthetők bizonyító erejűnek, alátámasztják azt az általános eredményt, hogy a fegyelmezett makrogazdaság-politika elősegíti a gyorsabb gazdasági növekedést.

2. Rövid irodalmi áttekintés

A közgazdaságtan egyik legfontosabb kérdésköre, hogy milyen növekedési lehetőségei vannak az egyes nemzetgazdaságoknak, illetve mi magyarázza a különböző országok fejlettsége, valamint fejlődési pályái között mutatkozó eltéréseket. Nem véletlen, hogy ezek a problémák (csakúgy, mint az elmúlt évszázadokban) mind a mai napig közgazdászok sokaságát foglalkoztatják

A növekedélmélet talán legfontosabb modellje az 1987-ben Nobel-díjjal is kitüntetett Robert M. Solow nevéhez fűződik (Solow [1956]). Az alapmodell roppant egyszerű, hiszen egy, a fizikai tőkét és munkaerőt, valamint exogén technológiai színvonalat tartalmazó aggregált termelési függvényre épül, vagyis ezek a fő magyarázó változók. Az egy főre jutó kibocsátásban mutatkozó különbségek alapvetően a fizikaitőke-ellátottság eltéréseinek tudhatók be, azonban a tőke csökkenő határterméke miatt az egyes nemzetgazdaságok egy (a paraméterek által meghatározott) egyensúlyi növekedési pályához konvergálnak. Ezen a pályán viszont a technológiai fejlődés üteme határozza meg a gazdasági növekedés sebességét, vagyis a modell szerint azonos technológiai fejlődés mellett – ha abszolút értékben nem is, de – relatív értelemben csökkennek az országok közötti jövedelmi különbségek. Tehát a konvergencia valóságban megfigyelhető hiányát (sőt, akár a fejlődési pályák széttartását) csak a technológiai fejlődési ütemek eltérései magyarázhatják, amit viszont a modell külső adottságnak tekint.

A Solow-modell magyarázó ereje tehát korlátozott, bár fontos kérdésekre világít rá (például a megtakarítási ráta vagy a népességnövekedés szerepe). Ráadásul nagyon könnyen kezelhető és megérthető, ezért az általános makroökonómiai, illetve növekedélméleti tankönyvek mind a mai napig kiindulópontként használják (például Mankiw [1997], Williamson [2008], Romer [1996], illetve Barro és Sala-i-Martin [1995], Acemoglu [2008]).

A növekedélmélet az 1980-as évek második felében kapott újabb lökést, amikor is a téma kutatói egyre inkább a technológiai fejlődés ütemének magyarázatára, valamint a humán tőke szerepére irányították figyelmüket (Romer [1986], Lucas [1988], Mankiw–Romer–Weil [1992]). A modellek természetesen különböznek, ami viszont általános eredménynek tekinthető, az az, hogy a gazdasági fejlődés jelentős mértékben az emberitőke-ellátottságra vezethető vissza¹, valamint arra, hogy a humán tőkét (és az egyéb erőforrásokat) hogyan osztják meg a gazdaság szereplői a termelő és a kutató ágazatok között. Minél nagyobb a kutatásban hasznosított ráfordítások aránya, annál gyorsabb lesz a technológiai fejlődés, ami hosszabb távon természetesen a gazdasági növekedés magasabb ütemét is eredményezi.

Az eddig említett modellek tehát olyan tényezőkre vezették vissza a gazdasági növekedés folyamatát, illetve az egyes országok jólétében mutatkozó különbségeket, mint a fizikai- vagy emberitőke-állomány bővülése, vagy a technológiai fejlődés. Ezek a tényezők azon-

---

¹ Másként megfogalmazva: nem elsősorban a technológia számít a fejlettségbeli különbségek szempontjából, hanem a technológia alkalmazásának képessége.

ban valójában nem tekinthetők a növekedés tényleges okainak, inkább ők maguk jelentik a növekedést.

Más szóval nem az az igazán fontos, hogy a nagyobb fizikai- vagy emberitőke-állomány gyorsabb gazdasági fejlődést eredményez, hanem az, hogy miért áll az egyik ország rendelkezésére nagyobb tőkeállomány vagy éppen fejlettebb technológia, mint egy másikéra. Illetve hogyan lehet elérni, hogy egy gazdaság gyorsabb tőkefelhalmozást és technológiai fejlődést (és így nagyobb gazdasági növekedést) érjen el, mint korábban.

Az egyik lehetséges magyarázó tényező az adott ország, régió földrajzi helyzete. Ez egyfelől jelenti a természeti erőforrásokkal való ellátottságot, az éghajlati és talajviszonyokat (amelyek komoly hatással vannak a gazdasági tevékenységek hatékonyságára, főként a mezőgazdaság termelékenységére), vagy éppen a különféle betegségeket terjesztő élőlények gyakoriságát. Bár ezek a tényezők valóban hatással lehetnek a növekedési lehetőségekre, az olyan politikailag kettéválasztott országok esete, mint Észak- és Dél-Korea, vagy éppen Kelet- és Nyugat-Németország, arra világít rá, hogy a hasonló földrajzi helyzetű országok is nagyon eltérő növekedési pályára állhatnak.

Szintén a növekedést befolyásoló tényező lehet a kultúra, aminek egyik legfontosabb eleme a vallás. Barro és McCleary [2003] empirikus adatok segítségével vizsgálta a vallásosság hatását a gazdasági növekedésre, és arra a következtetésre jutottak, hogy minél erősebb a halál utáni életbe, mennyországba vagy pokolba vetett hit egy társadalomban, annál gyorsabb a gazdasági fejlődés. Másrészt viszont a templomba járás gyakorisága negatív kapcsolatban áll a gazdasági növekedés ütemével, vagyis azokban az országokban hat pozitívan a vallás a növekedésre, amelyekben a hit szerepe erős az egyházakhoz való kötődéshez képest (believing vs. belonging). Természetesen meg kell említeni az endogenitás problémáját a vallások esetében, hiszen a gazdasági fejlettség is befolyásolja az istenhit, illetve az egyházi szertartásokon való részvétel elterjedtségét.

A kultúra más elemei is felmerülhetnek a fejlődési pályák eltéréseinek magyarázataként. Első ránézésre meggyőzőnek tűnhet az az elképzelés, hogy Latin-Amerika azért fejlettebb az Egyesült Államokhoz és Kanadához képest, mert a gyarmatosításnak köszönhetően a mediterrán, ibériai kultúra terjedt el ebben a térségben, szemben Észak-Amerika angolszász (és francia) kultúrájával. Eszerint az európai nemzetek kultúrájában, értékrendjében jelentkező különbségek mutatkoznak meg a volt gyarmataik fejlődésében, azonban cáfolja ezt a hipotézist, hogy a Karib-térség angol gyarmatai (például Jamaika vagy Barbados) egyértelműen a latin-amerikai fejlődési pályára álltak. Illetve itt is fel lehet hozni a

megosztott országok esetét: a két Korea között néhány évtized alatt kialakuló sokszoros fejlettségbeli különbséget nem lehet a kulturális különbségekkel magyarázni.

Úgy tűnik tehát, hogy van a fentebb említetteknel fontosabb ok: ez pedig az egyes országokban kialakuló gazdasági (és politikai, társadalmi) intézményrendszer (Aron [2000], Acemoglu, Johnson és Robinson [2005]). Az intézmények közül a gazdasági növekedés szempontjából talán a magántulajdon és a piaci mechanizmus a legfontosabb. Ezek elsősorban a tranzakciós költségek és a bizonytalanság csökkentése, így a beruházások ösztönzése miatt hatnak pozitívan a növekedési lehetőségekre. Vagyis az észak-amerikai országok nem azért fejlettebbek a kontinens déli részénél, mert az angolszász kultúra „jobb”, mint az ibériai, hanem azért, mert ezekben az országokban olyan jog- és intézményrendszer alakult ki, ami jobban védi a magántulajdont és inkább támogatja a piaci mechanizmust. Acemoglu és szerzőtársai szerint ez annak köszönhető, hogy az északi gyarmatok könnyen kiaknázható természeti kincsekben szegényebbek voltak karibi és dél-amerikai társaikhoz képest, így a gyarmatosítók nem „lerabolni” akarták őket, hanem „felfejleszteni”.

A növekedési lehetőségeket befolyásoló intézmények közé kell sorolni a nemzetközi kereskedelmet és a pénzügyi közvetítői rendszert is (Rivera-Batiz és Romer [1991], Berg és Krueger [2003], illetve Epaulard és Pommeret [2005], Levine [2005]). A nemzetközi kereskedelmi nyitottság elsősorban az erőforrások hatékonyabb elosztását teszi lehetővé (a specializáció és a mérethatékonyság kihasználása által), valamint ösztönzi az innovációt (részben a nagyobb verseny, részben az ötletek, technikai vívmányok áramlása révén). A pénzügyi rendszer többek között a megtakarítások és beruházási lehetőségek egymásra találását segíti elő, valamint a kockázatok megosztásához, kezeléséhez, illetve a vállalatirányítás javulásához járulhat hozzá. Emellett az egyes vállalatokról, beruházási lehetőségekről szóló információk előállításában is részt vesznek a pénzügyi közvetítők, így a tőke hatékonyabb allokációját segítik elő.

Az intézmények kapcsán kerülhet „reflektorfénybe” a makrogazdaság-politika is, hiszen a monetáris és fiskális politika minősége erősen befolyásolja a piaci mechanizmus működését, illetve maga is jelentős hatással van az erőforrások felhasználására, a beruházási hajlandóságra stb. A következő fejezet az ezzel kapcsolatos elméleti és empirikus eredményekről ad rövid áttekintést.

3. A makrogazdaság-politika és a gazdasági növekedés kapcsolata

A keynesi elmélet alapján a kormányzat rövid távon képes keresletszabályozással beavatkozni a reálgazdasági folyamatokba: élénkítheti a növekedést, illetve egy megszorítás pedig negatívan hat rá. Hosszabb távon azonban akár ellenkező irányú, „nem-keynesi” hatások is kiegészíthetik ezt, vagyis az állandósuló expanzív politika ronthatja a hosszú távú növekedési lehetőségeket, míg egy stabilizáció a rövid távú áldozatok árán növelheti a GDP-bővülés ütemét.

Az átfogó növekedési modellekben a gazdaságpolitika közvetlenül nem jelenik meg. Természetesen vannak olyan (exogénnek feltételezett) változók, amelyeket valójában gazdaságpolitikai intézkedések is befolyásolnak (például a Solow-modell megtakarítási rátája, a hasznosságmaximalizáló fogyasztókra építő modellek diszkontrátája, a humántőke-modellek erőforrás-megosztási paraméterei stb.), azonban ezek magyarázata viszonylag kevés hangsúlyt kap az elméletek kapcsán. Ezekben a paramétereken keresztül viszont az is látható, hogy a gazdaságpolitika az elérhető jövedelmek szintjére, sőt növekvő mérethozadék feltételezése esetén a növekedési ütemekre is hatással lehet. Az elmúlt két évtizedben számos olyan tanulmány látott napvilágot, amelyek a költségvetési és monetáris politika hatását vizsgálták a gazdasági növekedés ütemére. Az alábbiakban ezekből válogatunk.

A hagyományos makroökonómiai elméletek szerint rövid távon pozitív kapcsolat figyelhető meg a gazdasági növekedés és az infláció között (ez tulajdonképpen a rövid távú Phillips-görbe lényege). Hosszú távon viszont az infláció alapvetően negatívan hat a gazdasági növekedésre két csatornán, egyrészt a bizonytalanságon, másrészt az ármechanizmus hatékonyságán keresztül. Az alacsonyabb infláció általában kevésbé ingadozó inflációt is jelent, így a befektetések megtérülése is kevésbé kockázatos. Ez pozitívan hat a befektetési kedvre, ami értelemszerűen erősíti a GDP bővülését. A gyorsabb árszínvonal-növekedés ráadásul az árak (termelők, illetve értékesítőhelyek közötti) nagyobb szórását eredményezi, vagyis rontja a piac hatékonyságát. Mivel nincs igazán jó érv a magas infláció mellett², az gyakorlatilag azt jelzi, hogy a kormányzat nem képes kontrollálni a makrogazdaságot (Fischer [1993]). Ez természetesen bizonytalanságot szül, ami visszaveti a befektetéseket.

---

² Az igaz, hogy a magasabb infláció a pénztartás magasabb alternatívaköltségét is jelenti, így növelheti a befektetési lehetőségek iránti keresletet, azonban ez a hatás minden bizonnyal elenyésző az ellenirányú folyamatokhoz képest.

De Gregorio [1993] modellekkel is alátámasztja az infláció és növekedés közötti negatív kapcsolatot, melyekben az árszínvonal-emelkedés a befektetések megdrágulásán és a tőke termelékenységének csökkenésén keresztül fogja vissza a gazdasági növekedést. Latin-amerikai országokra vonatkozó panelbecslésében az átlagos inflációs szint és az infláció varianciája is szignifikáns negatív együttthatót kapott. Eredményei alapján az infláció 50 százalékos csökkenése az egy főre jutó GDP éves növekedési ütemét 0,4 százalékponttal emeli. Fischer [1993] eredményei is az infláció komoly negatív hatását sugallják: az árszínvonal-emelkedés ütemének 100 százalékpontos növekedése 3,9 százalékponttal veti vissza a GDP-növekedés ütemét. Az OECD [2003] vizsgálata a fejlett országok csoportjában is kimutatta az árszínvonal-emelkedés növekedési költségét: az átlagos infláció 1 százalékpontos csökkenése 0,13 százalékkal, míg az infláció szórásának 1 százalékpontos csökkenése 2 százalékkal növeli hosszú távon az egy főre jutó GDP értékét.

A költségvetési politika elvileg pozitív és negatív hatást is gyakorol a reálgazdasági folyamatokra. Természetesen szükség van bizonyos közjavak, közszolgáltatások kormányzati biztosítására a gazdaság megfelelő működéséhez, valamint a kormányzat végrehajthat olyan beruházásokat, amelyek szintén elősegíthetik a növekedést (infrastruktúra-fejlesztés stb.). Önmagában a redisztribúció is hasznos lehet a fejlődés szempontjából, hiszen a társadalmi egyenlőtlenségek erősödése negatív hatással van a gazdasági növekedés ütemére (ld. Aghion, Caroli és García-Penalosa [1999]). Másfelől viszont a kormányzati kiadásokat finanszírozni kell. Ez történhet adók vagy hitelek révén. Az adók általában torzító hatásúak³, így csökkentik a piaci mechanizmus hatékonyságát, visszavetik a beruházásokat, míg a hitelből történő finanszírozás a magánberuházások előtt von el megtakarításokat (ezt nevezzük kiszorítási hatásnak). Ráadásul az sem biztos, hogy a közösségi beruházások kellő hatékonyságúak, megfelelő mértékben járulnak hozzá a későbbi növekedéshez, illetve hogy a kormányzati jövedelem-újraelosztás valóban a szándékolt mértékben csökkenti az egyenlőtlenségeket. A magas költségvetési hiány esetében is megjegyezhetjük, hogy (hasonlóan az inflációhoz) a kormányzat gyengeségét jelezheti és így bizonytalanságot szülhet.

Az empirikus eredmények gyakorlatilag egyöntetűnek mondhatók abban a tekintetben, hogy mind a kormányzati költségek negatív hatására vonatkozó elméleti megfontolásokat támasztják alá. Ez természetesen nem feltétlenül jelenti azt, hogy a költségvetési politika eleve a növekedést hátráltató tényező, hanem inkább úgy interpretálható, hogy a

---

³ Az egyösszegű fejadók nem okoznak torzítást, így hatékonysági szempontból jónak mondhatók, de természetesen méltányossági oldalról erősen megkérdőjelezhetőek.

kormányzat fiskális politikájával sokszor túllép azon a szinten, amely még ösztönzi a gazdasági fejlődést.

Már Barro [1991] híres növekedési regressziójában is szerepel a közösségi fogyasztás GDP-aránya a magyarázó változók között és hatása szignifikánsan negatív mind a hosszú távú növekedési ütem, mind a beruházási ráta szempontjából (kiszorítási hatás). Engen és Skinner [1992] 107 ország 1970 és 1985 közötti adatait felhasználva jutott arra a következtetésre, hogy mind a kiadási, mind a bevételi oldal bővülése a gazdasági növekedés ellen hat. Eredményük szerint a költségvetés 10 százalékpontos, kiegyensúlyozott bővítése (az adóbevételek és kiadások 10-10 százalékpontos emelése) 1,4 százalékponttal veti vissza a GDP-növekedés hosszú távú ütemét. Fischer [1993] eredményei szerint a költségvetési egyenleg 1 százalékpontos javulása a növekedési ütem 0,23 százalékpontos emelkedését eredményezi. Easterly és Rebelo [1993] tanulmánya is alátámasztja a költségvetési hiány negatív hatását, de a szerzők külön vizsgálták a kormányzati beruházásokat is, és azt találták, hogy a telekommunikáció és közlekedés fejlesztésére fordított összegek szignifikánsan javítják a növekedési lehetőségeket. Az OECD [2003] vizsgálata pedig azt mutatta ki, hogy az adóterhek 1 százalékpontos növekedése összesen 0,6-0,7 százalékkal csökkenti az egy főre jutó kibocsátást, részben a gazdasági hatékonyság romlásán, részben a tőkefelhalmozás visszavetésén keresztül.

A közelmúltban magyar szerzők is foglalkoztak a költségvetési politika bizonyos vonatkozásai és a gazdasági növekedés kapcsolatával. Györffy [2008] a nyugat-európai országok tapasztalatát vizsgálva jutott arra a következtetésre, hogy azok az országok hajtottak végre sikeres kiigazítást, amelyek esetében alapvetően belső elköteleződés (például a korábbi túlzottan expanzív, populista politikával való felhagyás) vezetett a költségvetés rendbetételéhez, nem pusztán az euró bevezetéséhez szükséges maastrichti kritériumok kényszere. Ezekben az országokban (például Svédországban, Finnországban, Írországban vagy éppen Spanyolországban) nem csak, hogy a többiekénél tartósabbnak bizonyult az egyenlegjavulás, hanem a gazdasági növekedés terén is jobban teljesítettek. Ez persze nem pusztán az elkötelezettségnek köszönhető, hanem annak is, hogy emiatt az elkötelezettség miatt nem elsősorban bevételekkel próbálták betömködni a költségvetés lyukait, hanem hajlandónak bizonyultak a kiadási oldal lefaragására is.

Benczes [2009] is az uniós tagállamok költségvetési kiigazításainak hatását vizsgálta. A 14 nyugat-európai tagország (az EU-15-ök Luxemburg nélkül) az 1980-2005 közötti időszakban összesen 61 jelentősnek mondható (a ciklikusan kiigazított elsődleges egyenleget GDP-arányosan legalább másfél százalékponttal javító) kiigazítást hajtott végre. Jóval

nagyobb a gazdasági növekedést rövid- és középtávon visszafogó esetek aránya azon kiigazítások között, amelyek alapvetően a bevételi oldalon igyekeztek stabilizálni a költségvetés helyzetét (majdnem 70 százalék, szemben a kiadásoldali kiigazítások esetén megfigyelhető mintegy 45 százalékkal). Ráadásul a kiadások GDP-arányát nagymértékben csökkentő országok általában hosszú távon is jobb növekedési teljesítményre voltak képesek, mint azok a tagállamok, amelyek nem nagyon nyúltak a kiadási oldalhoz.

A költségvetési politika fegyelmezetlenségére jelenthetnek gyógyírt a különféle fiskális szabályok. Ezek az előírások az egyszerű numerikus szabályoktól (mint például a GDP-arányos költségvetési hiányt 3 százalékban maximalizáló maastrichti kritérium) az összetettebb (és így rugalmasabb, de nehezebben ellenőrizhető) eljárási szabályokig többféle formát ölthetnek. Mindnek közös jellemzője viszont, hogy igyekszik szűkíteni a költségvetési politika mozgásterét és így meggátolni a túlköltekezést. Ha a költekezés összességében rontja a növekedési lehetőségeket, akkor a fiskális szabályok hosszabb távon a gazdasági fejlődést is elősegíthetik. Ezt is vizsgálta Kopits [2007], és arra a következtetésre jutott, hogy a költségvetési szabályokat alkalmazó országok nagyobb és kevésbé ingadozó növekedési ütemet értek el (1. táblázat), bár azt mindenképpen meg kell jegyezni, hogy a vizsgált időszak meglehetősen rövid.

1. táblázat: A költségvetési felelősségi keretrendszereket működtető országok
növekedési tapasztalatai

Ország, hatályba lépés dátuma	GDP-növekedési ráta (mértani átlag)	GDP-növekedési volatilitás (variancia)
Új-Zéland (1994)	3,6 % (2,7 %)	0,2 % (0,3 %)
Svédország (1997-1998)	3,0 % (2,1 %)	0,4 % (0,5 %)
Finnország (1998)	3,3 % (2,1 %)	0,4 % (0,5 %)
Írország (1998)	6,8 % (2,1 %)	0,4 % (0,5 %)
Luxemburg (1998)	5,0 % (2,1 %)	0,5 % (0,5 %)
Bulgária (1998)	4,6 % (3,8 %)	0,2 % (0,6 %)
Észtország (1998)	7,2 % (3,8 %)	0,2 % (0,6 %)
Chile (2000)	4,4 % (2,9 %)	0,4 % (0,8 %)
Peru (2000)	4,0 % (2,9 %)	0,6 % (0,8 %)
Brazília (2001)	2,2 % (2,6 %)	0,8 % (0,9 %)

Forrás: Kopits [2007], 2. táblázat, 206. oldal

Megjegyzés: az adatok a költségvetési szabályok bevezetésének éve és 2005 közötti időszakra vonatkoznak. Az összehasonlítás alapjául szolgáló térségekre vonatkozó átlag és variancia zárójelben olvasható: Új-Zéland – fejlett gazdaságok; Finnország, Írország, Luxemburg, Svédország – euróövezet; Bulgária, Észtország – Közép- és Kelet-Európa; Chile, Peru, Brazília – nyugati félteke. Új-Zéland és Észtország esetében a számítások nem veszik figyelembe az 1998-as és 1999-es zéró növekedést, amelyet az ázsiai és oroszországi válságok okoztak.

A költségvetés bevételi oldalának szerkezete is hatással lehet a gazdasági növekedésre. Az adók különböző mértékben torzítják a gazdasági döntéseket, így eltérő mértékű hatékonyságvesztést eredményeznek. Erős [2008] magyar adatokon vizsgálta az adóstruktúra és a gazdasági növekedés kapcsolatát. Az elméletnek többé-kevésbé megfelelően azt találta, hogy a torzító adók (jövedelem- és nyereségadók, társadalombiztosítási hozzájárulás) arányának növekedése negatív, míg a nem torzító fogyasztási adók arányának növekedése pozitív hatással van az egy főre jutó reál-GDP bővülésének ütemére. Az összes

bevétel GDP-aránya és a gazdasági növekedés között is negatív kapcsolatot mutatott ki a szerző.

Mindezek a vizsgálatok egy irányba mutatnak: a fegyelmezett makrogazdasági politika alapvetően elősegíti a gazdasági növekedést. Természetesen lehetnek olyan országok és időszakok, amelyekben magas infláció vagy nagy költségvetési deficit társul az erőteljes növekedéshez, de ez az állapot hosszú távon nem fenntartható. A hosszú távú növekedéshez fegyelmezett gazdaságpolitika szükséges.

4. Kelet-Közép-Európa az adatok tükrében

A dolgozat hátralévő része az Európai Unió tagországainak adataival illusztrálja a makrogazdaság-politika és gazdasági növekedés kapcsolatáról fentebb elmondottakat. Ehhez az Eurostat adatait használtuk fel. A vizsgált időszak viszonylag rövid (1995-2007) ennek oka részben a 2004-ben és 2007-ben csatlakozott országokra vonatkozó korábbi adatok hiánya, részben az a szándék, hogy a gazdasági válság hatásait kiszűrjük. Bár nyilvánvalóan fontos kérdés, hogy az egyes országok hogyan reagáltak a válságra, jelen dolgozatban a makrogazdaság „normál” viszonyaira kívánunk koncentrálni.

A gazdasági növekedés mérésére az egy főre jutó reál-GDP átlagos éves növekedési ütemét használtuk (mértani átlag).⁴ Az infláció itt a harmonizált fogyasztói árindex (HICP) éves értékét jelenti, ennek átlagát és szórását vizsgáltuk.⁵ A költségvetési politika tekintetében a kormányzati bevételek, kiadások, illetve a költségvetési egyenleg GDP-arányát használtuk.⁶

Az 1. ábrán az Európai Unió (Románián kívüli) 26 tagországának átlagos inflációs rátája és a gazdasági növekedés átlagos üteme szerepel. Az ábráról jól látható a nagy eltérés a régi és az új tagállamok között, mind az infláció, mind a növekedési ütem tekintetében. Igaz, Ciprus, Málta és Csehország e szempontból inkább a régi tagországokra hasonlít, Írország pedig közülük emelkedik ki (a legnagyobb növekedési ütem és a második legnagyobb infláció az EU-15-ök között). A kelet-közép-európai országok esetében a várt negatív összefüggést sejteti az ábra, noha jól láthatóan nem egyértelmű a kép. A homogénebb országcsoportok esetében (balti államok, illetve a többi kelet-közép-európai tagállam) már gyakorlatilag semmilyen negatív összefüggést nem figyelhetünk meg. Igaz, a

---

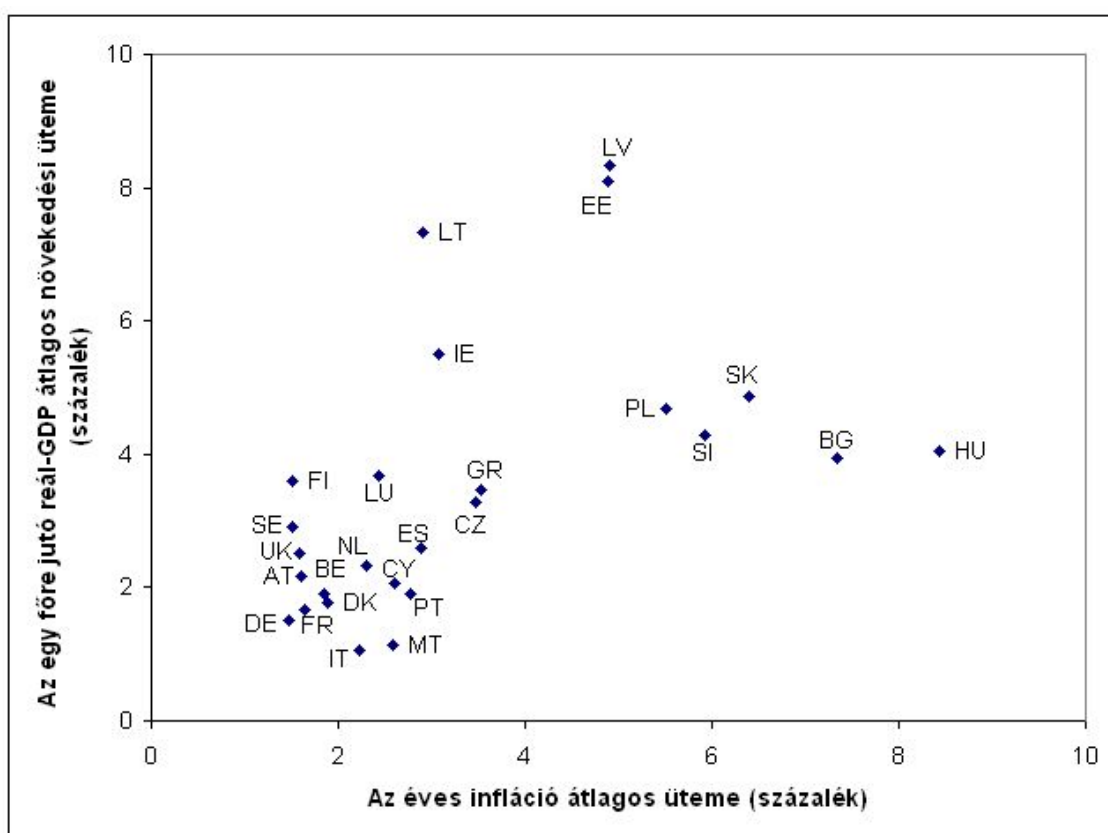
⁴ A Romániára vonatkozó adatok csak 1999-től, a Máltára vonatkozók 2000-től állnak rendelkezésre.

⁵ A HICP-adatok 1996-tól (Bulgária esetében 1997-től) találhatóak meg az Eurostat honlapján. Románia a 2004-et megelőző időszakban kiugróan magas inflációs értékeket produkált, amelyek nagyon torzították volna a többi országra vonatkozó eredményeket, így az inflációs adatok vizsgálatánál Romániát kihagytuk.

⁶ Bulgáriára vonatkozóan az 1995-1997-es időszakra csak egyenlegadat áll rendelkezésre, a bevételek és kiadások GDP-aránya nem.

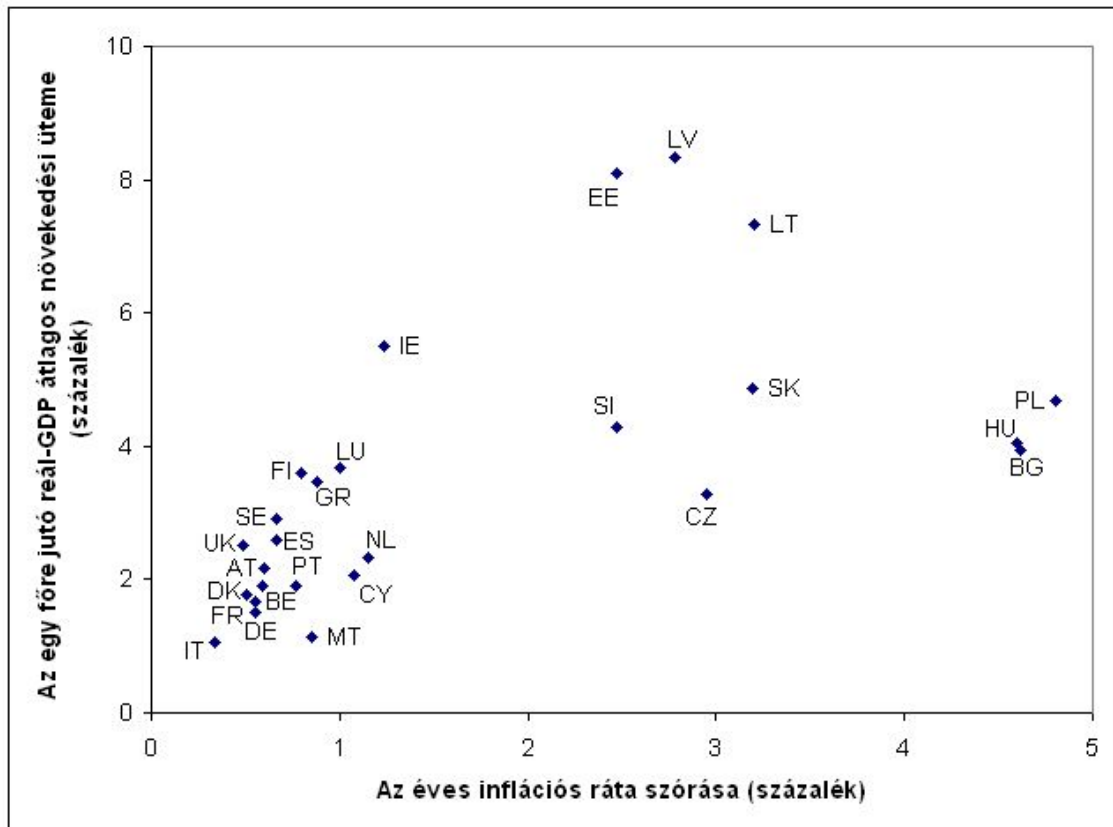
nyugat-európai országokhoz való felzárkózás önmagában is árszínvonal-emelkedéssel jár (Balassa–Samuelson-hatás), vagyis valószínűleg ez is közrejátszik az elmélet alapján várt negatív kapcsolat részleges hiányában. Az infláció szórása esetében (2. ábra) már talán valamivel jobban kirajzolódik a negatív összefüggés, igaz, Csehország (és némileg Szlovénia is) ebben a tekintetben is kilóg a kelet-közép-európai tagállamok csoportjából. Érdekes, hogy a 15 régi tagállam esetében egyértelműen pozitív kapcsolat figyelhető meg az inflációs ráta szórása és a gazdasági növekedés között, ami teljes mértékben elmentmond elméleti várakozásainknak.

1. ábra: Átlagos infláció és gazdasági növekedés az Európai Unióban (1995-2007)

Forrás: Eurostat

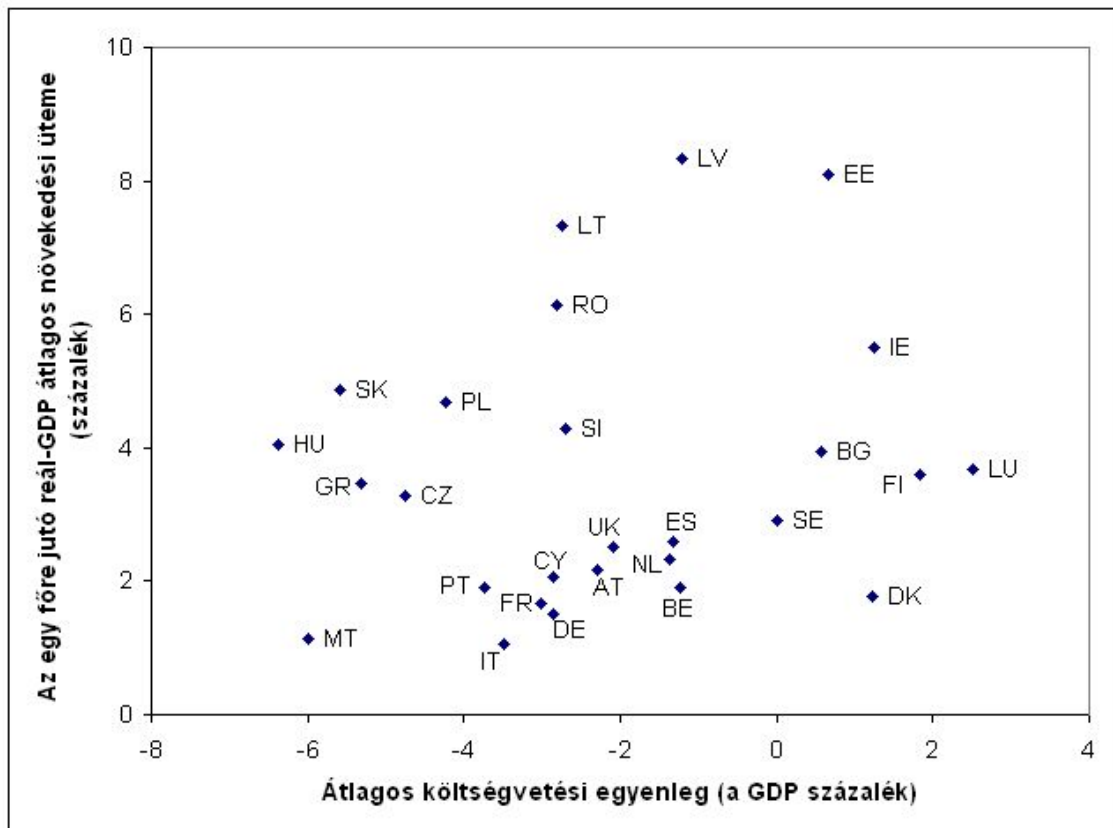
2. ábra: Az infláció volatilitása és gazdasági növekedés az Európai Unióban (1995-2007)

Forrás: Eurostat

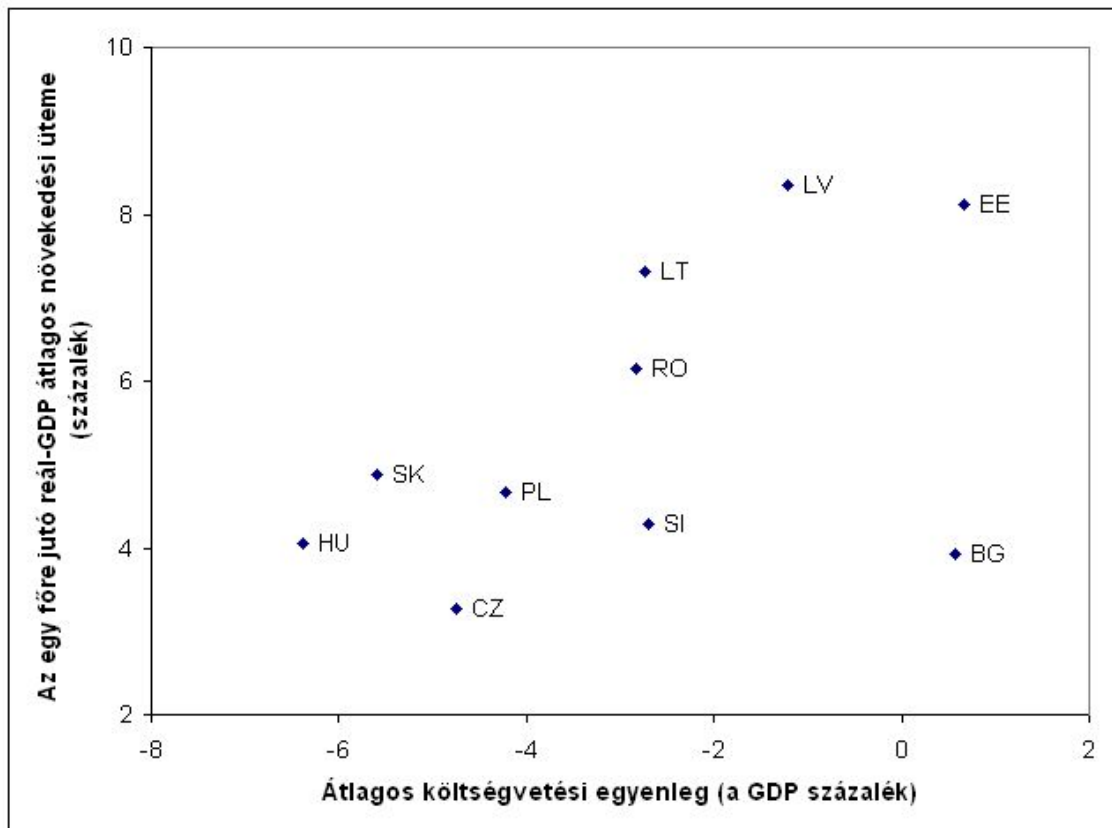
Ha együtt ábrázoljuk az Unió 27 országának átlagos költségvetési egyenlegét és növekedési ütemét, akkor csak egy enyhe és bizonytalan pozitív kapcsolatot találunk (3. ábra). Amennyiben viszont különvesszük a régi tagállamokat és a kelet-közép-európai országokat, akkor már egyértelműen látható a korábban idézett empirikus eredmények által is alátámasztott összefüggés: a jobb egyensúlyi helyzet (kisebb hiány vagy nagyobb többlet) átlagosan magasabb növekedési ütemmel párosul. Természetesen itt is vannak kiugró értékek (Írország, Görögország, illetve Bulgária), de ha ezektől eltekintünk, akkor viszonylag kis eltéréseket tapasztalhatunk egy-egy képzeletbeli lineáris összefüggéstől. A 4. ábra mutatja külön a 10 kelet-közép-európai tagország átlagos egyenlegét és GDP-növekedési ütemét.

3. ábra: Költségvetési egyenleg és gazdasági növekedés az Európai Unióban (1995-2007)

Forrás: Eurostat

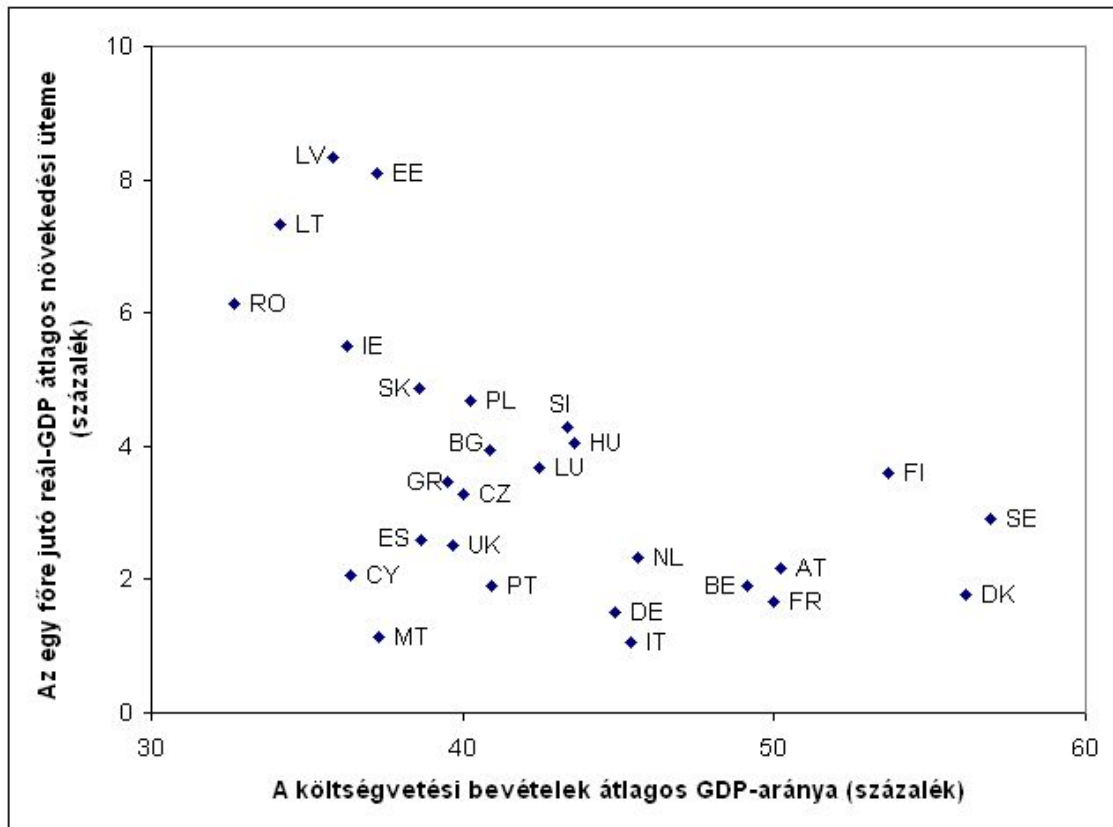
4. ábra: Költségvetési egyenleg és gazdasági növekedés Kelet-Közép-Európában (1995-2007)

Forrás: Eurostat

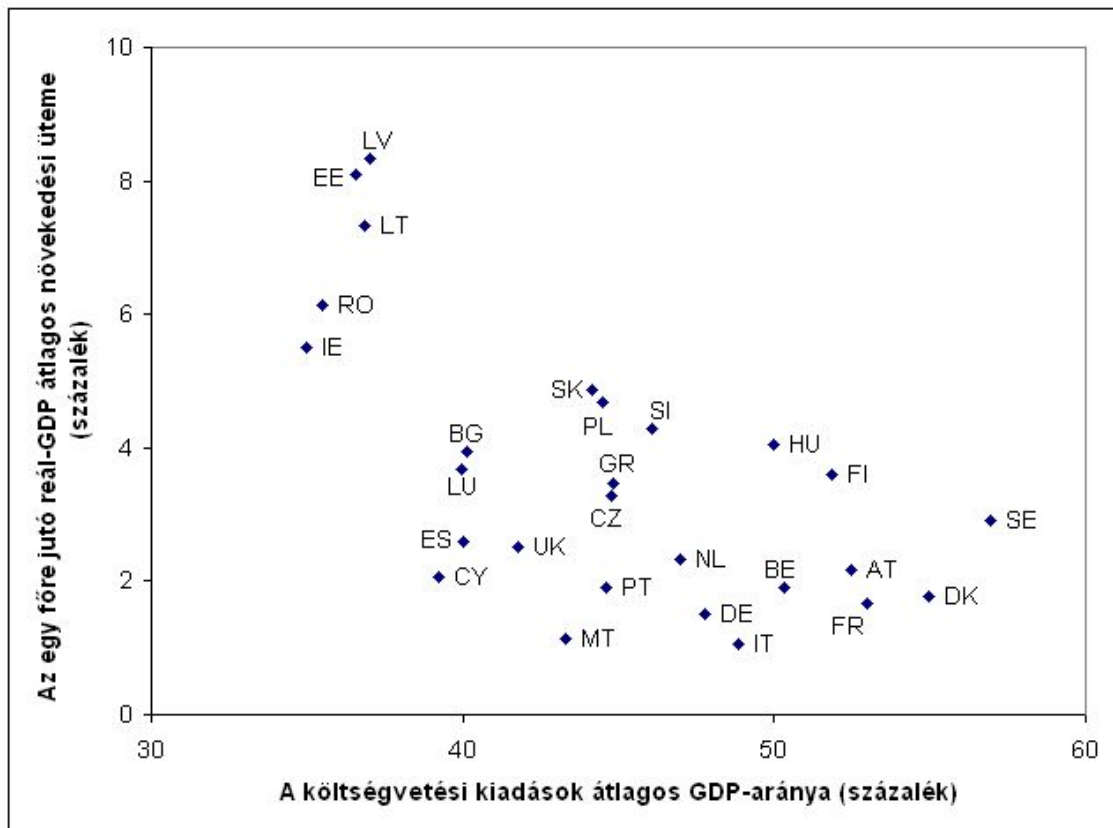
A költségvetés méretét a bevételi és a kiadási oldalról is megközelíthetjük. Az 5-6. ábra a költségvetési bevételek, illetve kiadások GDP-aránya és a gazdasági növekedés közötti kapcsolatot jeleníti meg. A két ábra között természetesen nincs nagy különbség, hiszen a sok bevétel általában sok kiadással jár együtt, de az átlagosan jelentős hiányt produkáló országok (például Magyarország vagy Málta) helye érzékelhetően eltér a két ábrán. Mindkét megközelítésben (de főleg a kiadási oldal tekintetében) megfigyelhető egy negatív összefüggés a költségvetés mérete és a gazdasági növekedés között, ami azt sugallja, hogy az uniós országok valóban hajlamosak olyan területeken is teret engedni a kormányzati költségeknek, ami már nem a gazdasági fejlődést segíti elő. Az is összecseng Benczes [2009] eredményeivel, hogy az az öt ország (a balti államok, Románia és Észtország) érte el a legnagyobb átlagos GDP-növekedést a vizsgált időszakban, amelyek esetében a költségvetési kiadások aránya a legalacsonyabb volt. A 7. ábra külön mutatja a kelet-közép-európai országok esetében látható egyértelmű negatív kapcsolatot.

5. ábra: Költségvetési bevételek és gazdasági növekedés az Európai Unióban (1995-2007)

Forrás: Eurostat

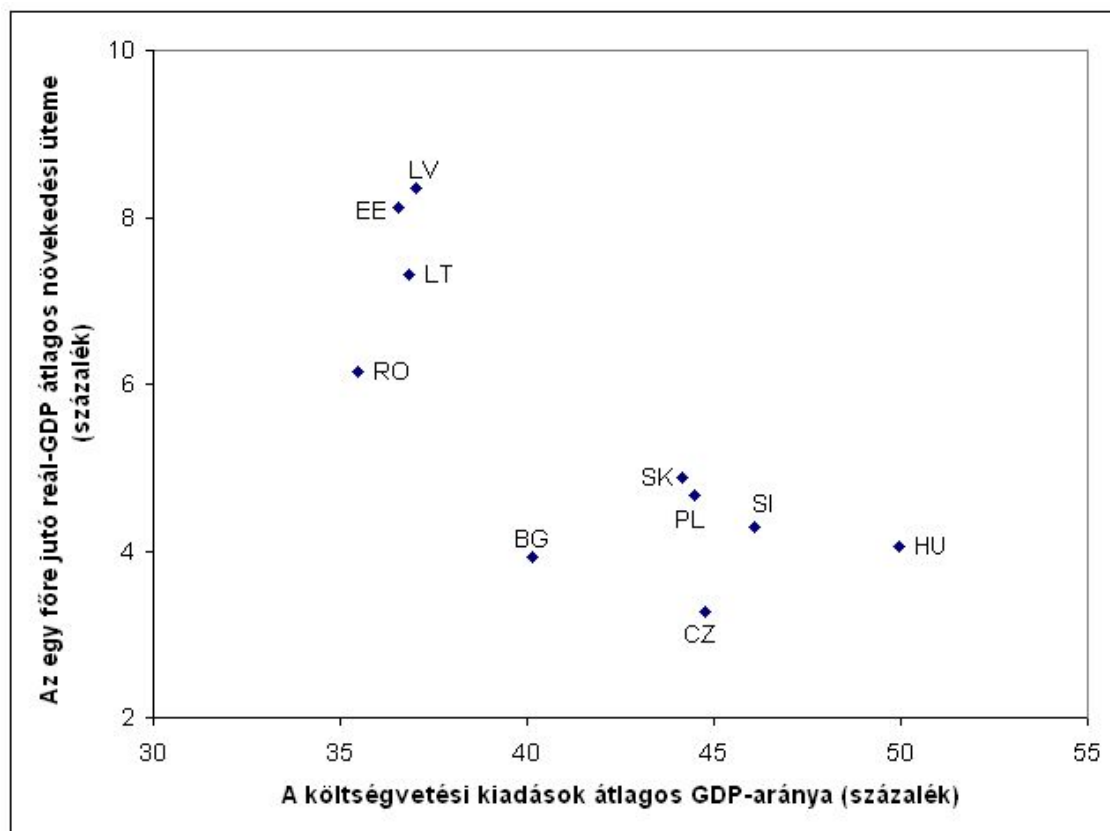
6. ábra: Költségvetési kiadások és gazdasági növekedés az Európai Unióban (1995-2007)

Forrás: Eurostat

7. ábra: Költségvetési kiadások és gazdasági növekedés Kelet-Közép-Európában (1995-2007)

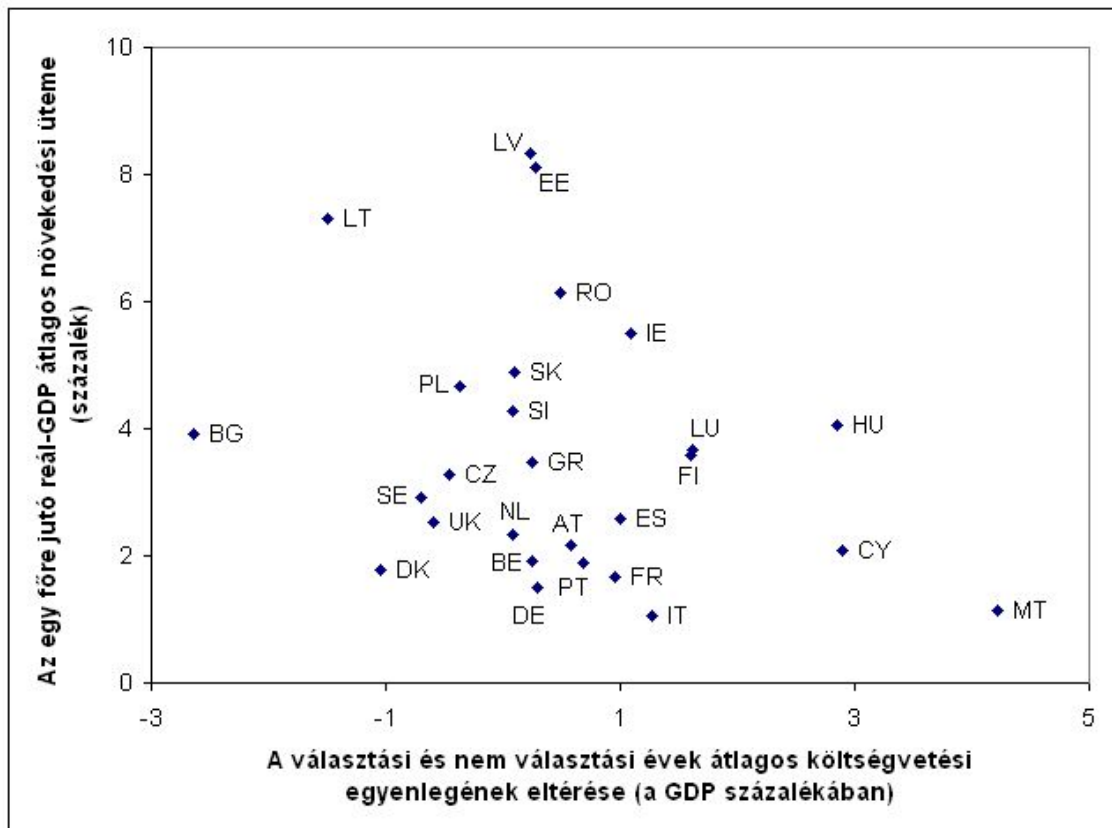

Forrás: Eurostat

Ha abból indulunk ki, hogy a makrogazdaság-politika jelentős részben a bizonytalanságon keresztül hat a beruházásokra és így a növekedésre, akkor a költségvetési politikára is igaz, hogy nem csak az átlagos kiterjedtsége és minősége számít, hanem az ingadozásai, ciklikus változásai is. Ez átvezet a politikai-üzleti ciklusok témakörére, vagyis annak a jelenségnek a vizsgálatára, hogy a kormányzatok a választásokra készülve költségekbe fognak, míg a választásokat megszorítások követik, hogy helyre tegyék a költségvetést az expanzió után.⁷ A 8. ábrán a költségvetés választási ciklikussága és a gazdasági növekedés közötti kapcsolat látható. Bár hiba volna messzemenő következtetéseket levonni az ábrából, némi negatív összefüggést azért sejtet. Az is látható, hogy noha csak három uniós tagországban (Magyarország, Málta, Ciprus) jelent komoly problémát a politikai ciklus, a jelenség enyhébb mértékben megfigyelhető az euróövezet összes tagállamában.

⁷ A politikai-üzleti ciklusoknak széleskörű elméleti és empirikus irodalma van, amelyről jó áttekintést ad Benczes és Ürögdi [2008].

8. ábra: Költségvetési ciklusok és gazdasági növekedés az Európai Unióban (1995-2007)

Forrás: Eurostat

5. Konklúzió

A fenti ábrák mindegyikére igaz, hogy önmagukban nem bizonyítanak semmilyen okozati kapcsolatot a makrogazdasági változók és a GDP-növekedés között. Ehhez komolyabb elméleti és ökonometriai elemzésre van szükség, azonban ez jelen dolgozatnak nem célja. Pusztán a korábban mások által is megfigyelt jelenségeket kívántuk illusztrálni az Európai Unió 27 országának, illetve az EU-n belül is kifejezetten a kelet-közép-európai tagállamok adatainak segítségével.

Az adatok nagy vonalakban megfelelnek az elméleti várakozásoknak. Az infláció esetében gyenge negatív kapcsolatot figyelhettünk meg, amely a Balassa–Samuelson-hatást is figyelembe véve nem meglepő. Erősebb (és az elméleti megfontolásoknak, valamint a korábbi empirikus eredményeknek is megfelelő) eredményeket kaptunk a költségvetési politika vonatkozásában: a költségvetési egyenleg pozitív, míg a költségvetés mérete (akár a bevételi, akár a kiadási oldalt tekintjük) negatív kapcsolatban van az egy főre jutó reál-GDP növekedési ütemével.

6. Felhasznált irodalom

- Acemoglu, D. [2008]: Introduction to Modern Economic Growth. Princeton University Press, Princeton.
- Acemoglu, D. – Johnson, S. – Robinson, J. A. [2005]: Institutions as the Fundamental Cause of Long-Run Growth. In: Aghion, P. – Durlauf, S. (szerk.): Handbook of Economic Growth, Volume 1A, Elsevier. 385-472. old.
- Aghion, P. – Caroli, E. – García-Penalosa, C. [1999]: Inequality and Economic Growth: The Perspective of the New Growth Theories. Journal of Economic Literature. XXXVII. évf., 4. szám. 1615-1660. old.
- Aron, J. [2000]: Growth and Institutions: A Review of the Evidence. World Bank Research Observer. XV. évf., 1. szám. 99-135. old.
- Barro, R. J. [1991]: Economic Growth in a Cross Section of Countries. Quarterly Journal of Economics. CVI. évf., 2. szám. 407-443. old.
- Barro, R. J. – McCleary, R. M. [2003]: Religion and Economic Growth. NBER Working Paper 9682.
- Barro, R. J. – Sala-i-Martin, X. [1995]: Economic Growth. McGraw-Hill, New York.
- Benczes, I. [2009]: Fiscal performance and economic growth in the old and new member states of the EU. In: Lacina, L. – Fidrmuc, J. – Rusek, A. (szerk.): The economic performance of the European Union. Palgrave Macmillan, Basingstoke. 179-200. old.
- Benczes István – Ürögdi András [2008]: A politikai üzleti ciklusok új elmélete és empiriája. Pénzügyi Szemle. LIII. évf., 2. szám. 265-279. old.
- Berg, A. – Krueger, A. [2003]: Trade, Growth, and Poverty: A Selective Survey. IMF Working Paper WP/03/30.
- De Gregorio, J. [1993]: Inflation, Taxation, and Long-Run Growth. Journal of Monetary Economics, XXXI. évf., 3. szám. 271-298. old.
- Easterly, W. – Rebelo, S. [1993]: Fiscal Policy and Economic Growth: An Empirical Investigation. NBER Working Paper 4499.
- Engen, E. M. – Skinner, J. [1992]: Fiscal Policy and Economic Growth. NBER Working Paper 4223.
- Epaulard, A. – Pommeret, A. [2005]: Financial Integration, Growth, and Volatility. IMF Working Paper WP/05/67.
- Erős Adrienn [2008]: Az adóstruktúra hatása a gazdasági növekedés hosszú távú ütemére – Elmélet és empiria a magyar adatok tükrében. Pénzügyi Szemle. LIII. évf., 3. szám. 451-464. old.
- Fischer, S. [1993]: The Role of Macroeconomic Factors in Growth. NBER Working Paper 4565.
- Györfly Dóra [2008]: Költségvetési kiigazítás és növekedés az Európai Unióban – Tanulságok Magyarország számára. Közgazdasági Szemle. LV. évf., 11. szám. 962-986. old.
- Kopits György [2007]: A költségvetési felelősség keretrendszere – Nemzetközi tapasztalatok és magyarországi tanulságok. Pénzügyi Szemle. LII. évf., 2. szám. 197-216. old.
- Levine, R. [2005]: Finance and Growth: Theory and Evidence. In: Aghion, P. – Durlauf, S. (szerk.): Handbook of Economic Growth, Volume 1A, Elsevier. 865-934. old.
- Lucas, R. E. [1988]: On the Mechanics of Economic Development. Journal of Monetary Economics. XXII. évf., 1. szám. 3-42. old.
- Mankiw, N. G. [1997]: Macroeconomics, Third Edition. Worth Publishers, New York. (Magyarul: Makroökonómia. Osiris, Budapest, 1999.)
- Mankiw, N. G. – Romer, D. – Weil, D. N. [1992]: A Contribution to the Empirics of Economic Growth. Quarterly Journal of Economics. CVII. évf., 2. szám. 407-437. old.
- OECD [2003]: The Sources of Economic Growth in the OECD Countries. OECD, Paris.
- Rivera-Batiz, L. A. – Romer, P. M. [1991]: Economic Integration and Endogenous Growth. Quarterly Journal of Economics. CVI. évf., 2. szám. 531-555. old.
- Romer, D. [1996]: Advanced Macroeconomics. McGraw-Hill, New York.
- Romer, P. M. [1986]: Increasing Returns and Long-Run Growth. Journal of Political Economy. XCIV. évf., 5. szám. 1002-1037. old.
- Solow, R. M. [1956]: A Contribution to the Theory of Economic Growth. Quarterly Journal of Economics. LXX. évf., 1. szám. 65-94. old.

Williamson, S. D. [2008]: Macroeconomics, Third Edition. Pearson/Addison Wesley. (Magyarul: Makroökonómia. Osiris, Budapest, 2009.)